

Rune H. Scherg

DET KRIMINAL
PRÆVENTIVE RÅD

UTRYGHEDENS GEOGRAFI

FARLIGE OMRÅDER OG
HOT SPOTS AF UTRYGHED

Artikel 3

RESUME

Vi er vant til at opfatte utryghed som noget, der alene handler om personer, der føler sig utrygge. Utryghed kan dog også have en geografisk dimension, idet utrygheden kan knytte sig til bestemte steder og områder. Artiklen fokuserer på denne såkaldte stedbundne utryghed, og hvordan den manifesterer sig. Den stedbundne utryghed kommer til udtryk på to måder, hhv. som hotspot af konkrete oplevelser af utryghed og som mentale billeder af byområder som farlige og utrygge. Denne artikel udfolder disse to former for stedbunden utryghed og undersøger, hvilke typer af steder og områder utrygheden typisk knytter sig til. Artiklen peger endvidere på en række indgangsvinkler i forhold til forebyggelsen af den stedbundne utryghed.

INDLEDNING

Når vi beskæftiger os med utryghed for kriminalitet er vi vant til at se den som noget, der alene knytter sig til personerne, der oplever utrygheden.* Og selv om det selvfølgelig altid er mennesker, der oplever og føler utryghed, så kan utryghed også have et geografisk fodafttryk – dvs. at utrygheden kan knytte sig til bestemte geografiske steder eller områder.

I et forebyggelsesperspektiv er blikket for utryghedens geografi vigtigt. Ikke bare fordi det øger vores forståelse af utrygheden og dens årsager, men også fordi det kan bruges til at målrette vores tryghedsskabende indsatser bedre.** Rationalet for at fokusere på, hvor utrygheden finder sted, er derfor

grundlæggende det samme, som gør det relevant at have fokus på, hvor der er hotspots af kriminalitet: Vi kan få større udbytte af vores begrænsede ressourcer, hvis vi koncentrerer indsatserne der, hvor problemerne er størst – f.eks. der, hvor der mere vedvarende er hotspots af utryghed.

Denne artikel ser på utryghed i et rumligt perspektiv med særligt fokus på de former for utryghed som har en geografisk dimension – den såkaldte stedbundne utryghed – og den belyser, hvilke faktorer der betinger, at nogle steder og byområder opleves som utrygge og andre ikke gør det.

STEDBUNDEN UTRYGHED

De former for utryghedsoplevelser, som knytter sig til et specifikt geografisk sted eller område - dvs. den utryghed, som har en geografisk dimension.

RUMLIGT PERSPEKTIV PÅ UTRYGHED

Har fokus på, hvor utrygheden er koncentreret og hvilke områdemæssige faktorer, der betinger at der nogle steder er et højere utryghedsniveau.

Blinde vinkler og mørke kroge kan gøre et område utrygt.

* Fokus i denne artikel er alene på utryghed for kriminalitet – det som på engelsk kaldes for fear of crime. Så når begrebet utryghed anvendes i artiklen er det som en "forkortelse" for utryghed for kriminalitet.

** Begrebet "utryghedsskabende" bruges her ensbetydende med "utryghedsreducerende".

RUMLIGT PERSPEKTIV

Når man har fokus på, hvordan utrygheden varierer i forskellige byområder og hvordan bymiljøet, f.eks. beboersammensætningen eller kriminalitetsniveauet i et område påvirker folks utryghed, så anlægges man et såkaldt *rumligt perspektiv* på utryghed. Som et delaspekt af dette rumlige perspektiv på utryghed kan man endvidere stille skarpt på *den stedbundne utryghed* – dvs. de særlige former for utryghed som knytter sig til geografiske steder f.eks. bestemte veje, gadehjørner eller byområder.¹

At anlægge et rumligt perspektiv på utryghed er blevet relativt udbredt i nyere undersøgelser af utryghed, men opmærksomheden på den stedbundne utryghed er stadig meget begrænset. Så hvor vi i dag måske ved, hvor de grundlæggende utrygge borgere bor (i hvert fald i København) og vi ved en del om, hvilke områdemæssige forhold som påvirker folks utryghed, så ved vi kun meget lidt om, hvor folk rent faktisk oplever utryghed eller hvilke områder, de i deres hverdag er utrygge ved.²

DEN STEDBUNDNE UTRYGHED

Selvom det er alment kendt, at vi som mennesker føler os trygge i nogle omgivelser og utrygge i andre, så ved vi relativt lidt om den stedbundne utryghed. Hvordan utryghed knytter sig til forskellige områder eller hvad et farligt sted egentligt er, er derfor ikke nødvendigvis indlysende eller entydigt.³ Samlet

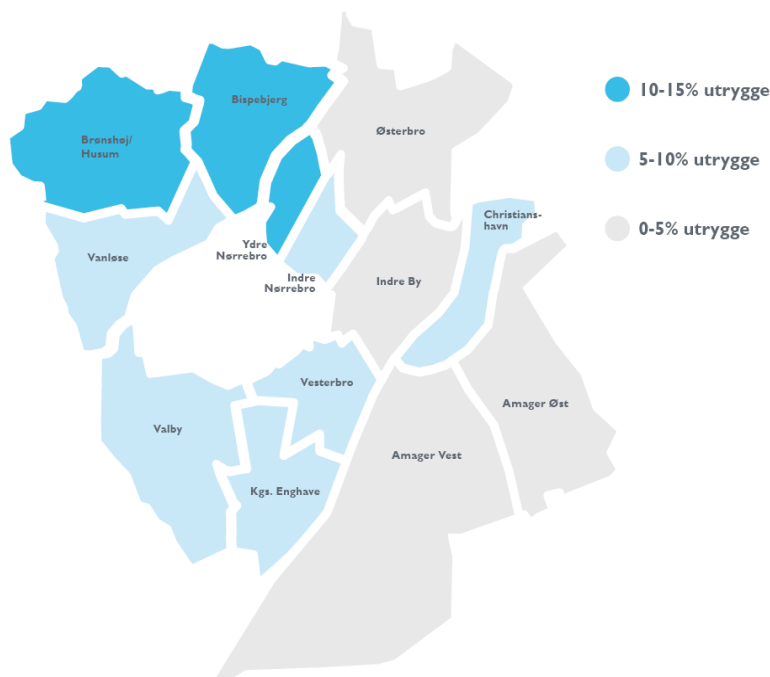
set tegner der sig dog et billede af to forskellige måder, hvorpå utryghed knytter sig til bestemte geografiske lokaliteter:⁴

EKSEMPLER

- 1 Hvis man f.eks. bliver bange for at blive overfaldet, mens man er i byen, fordi man ser en gruppe fulde unge mennesker opføre sig aggressivt, så oplever man *en konkret form for utryghed*. Og disse konkrete utryghedsoplevelser har en geografisk dimension, fordi de altid finder sted et bestemt geografisk sted.⁵
- 2 Hvis man planlægger en rute udenom et bestemt område af byen, fordi man er nervøs for at blive udsat for kriminalitet her, så er denne utryghedsfornemmelse knyttet til et specifikt geografisk område af byen. Man har altså nogle *mentale billeder af områderne som farlige*.

Selvom disse to typer utryghed har meget forskellig karakter, da den ene er konkret mens den anden er ukonkret, er de alligevel forbundne: Hvis man har mange utrygge oplevelser i et bestemt byområde, vil man med tiden begynde at anse området som farligt og utrygt. Tilsvarende, hvis man befinder sig i et byområde, som man i forvejen ikke er helt tryk ved, så vil man være mere tilbøjelig til at fortolke tvetydige situationer som truende og derfor have tendens til at opleve mere utryghed i området.

ANDEL UTRYGGE BEBOERE I KØBENHAVN FORDELT PÅ BYDELE (2015)¹⁹

KONKRETE UTRYGHEDSOPLEVELSER – HOT SPOTS AF UTRYGHED

Det er ikke tilfældigt, hvor konkrete utryghedsoplevelser typisk opleves. Der er således nogle stedspecifikke årsager, der spiller ind, som helt basalt handler om, at der på stedet er flere utryghedsskabende faktorer og et samtidigt fravær af betryggende faktorer.⁶

Er et sted f.eks. præget af kriminalitet, uorden og asocial adfærd, vil der opleves mere utryghed på stedet. Ligeledes kan steder som er præget af persongrupper som betragtes som uforudsigelige som fx påvirkede personer eller randeksistenser give anledning til utryghed.

Da nærværet af andre mennesker – og i særlig grad nærværet af politi og andre myndighedspersoner –

virker betryggende på de fleste, har og mennesketomme steder en tendens til at fremkalde utryghed.⁷

Den konkrete fysiske indretning af steder ser også ud til at være vigtig for trygheden. Er et sted præget af dårlige oversigtsforhold pga. mørke eller brudte synslinjer; er der mange gemmesteder for mulige forbrydere f.eks. pga. dybe indhak eller nicher i facader, brede søjler m.m.; eller er der få flugtveje, som man i tilfælde af problemer kan benytte sig af f.eks. pga. lange passager eller underjordiske tunneller, så vil stedet oftere give anledning til utryghed.⁸ Netop disse fysiske faktorer medvirker til at bl.a. togstationer og parker efter mørkets frembrud ofte er steder, hvor folk oplever utryghed.⁹

Det er altså ikke tilfældigt, hvor der konkret opleves utryghed. I en undersøgelse i København fra 2011, hvor et større udsnit af borgerne blev bedt om at markere de steder i byen, hvor de konkret havde oplevet utryghed, viste det sig således, at de utrygge oplevelser i høj grad var koncentreret i nogle afgrænsede områder i byen. Analyser viste desuden, at der især var mange utrygge oplevelser i de områder af byen, som var socialt og økonomisk udsatte, og ikke mindst viste det sig, at der var mange utrygge oplevelser på de steder i byen, hvor der blev begået meget personfarlig kriminalitet.

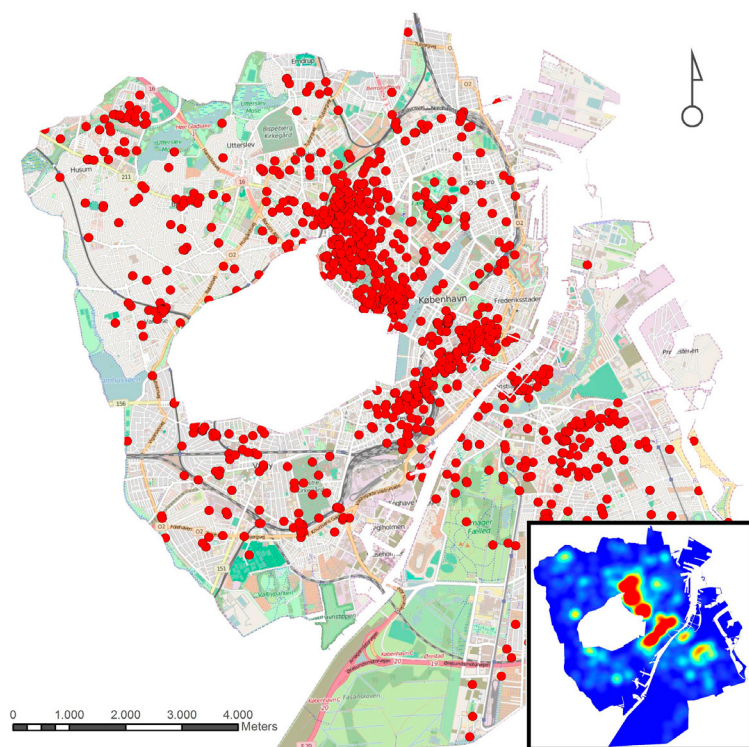
KONKRET UTRYGHED

Håndgribelig frygtfølelse

Forbigående oplevelse

Situationsbestemt og stedspecifikt

Oplevelser af konkret utryghed i København (2011)¹⁰

FARLIGE OG UTRYGGE OMRÅDER – VORES MENTALE BYKORT

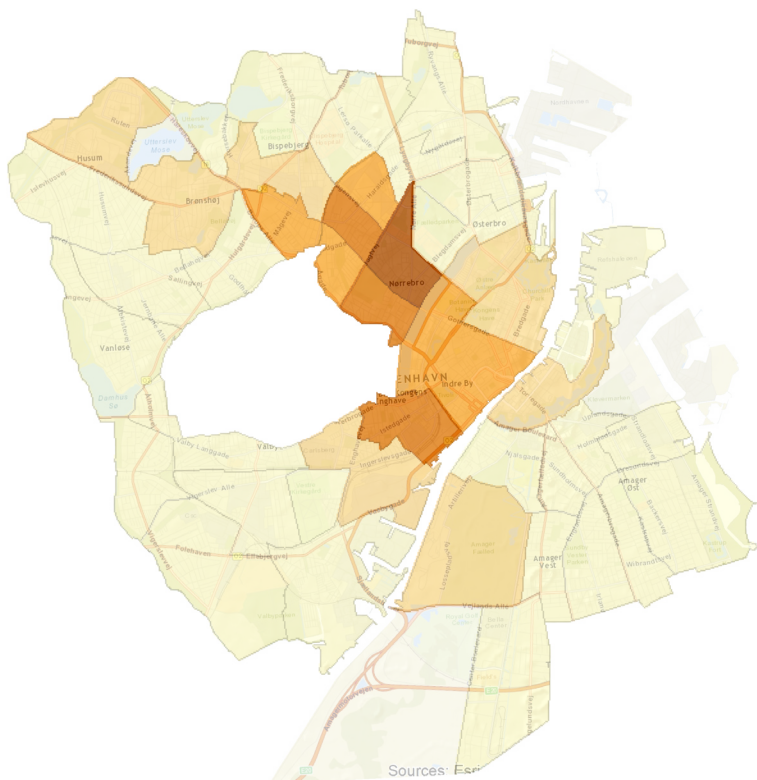
Hvis man bor i en stor eller mellemstor by, kender de fleste nok til oplevelsen af, at der er byområder eller kvarterer som har et dårligt ry og som man måske ikke føler sig helt tryk ved – og f.eks. ikke har lyst til at gå eller cykle gennem en sen aften. Hvis man har sådanne billeder af nogle byområder som farlige er der tale om en form for stedbunden utryghed.

At man oplever nogle byområder eller kvarterer som farlige, kan have flere forskellige årsager. Vores billeder af omverdenen er selvfølgelig præget af vores egne erfaringer i byens rum. Når vi i vores hverdag

bevæger os rundt får vi opbygget erfaringer med forskellige bymiljøer, og vi begynder at koble nogle karakteristika i et område (f.eks. tilstedeværelsen af uorden) sammen med vores samlede indtryk af området (f.eks. som lidt utrygt). Disse erfaringer kan vi bruge til f.eks. at vurdere et byområde i en fremmed by som utrygt på basis af et hurtigt indtryk af området.¹¹

Disse mentale billeder af byens farlige områder er dog ikke kun et produkt af vores førstehåndsoplevelser. De er også mere indirekte præget af forskellige kulturelle billeder af, hvilke typer mennesker der er farlige og hvilke typer steder man kan risikere at støde ind i sådanne potentielt farlige personer.¹²

KØBENHAVNERNES MENTALE BILLEDE AF BYENS FARLIGE OMRÅDER (2011)¹³

Derudover er vores mentale billeder af omverdenen præget af de forskellige fortællinger og historier, vi hører fra familie, venner og bekendte. Ligesom en gentagende omtale af et område i medierne kan præge dets renommé som enten et dynamisk og spændende område eller som et problemfyldt og farligt område.

I den forbindelse er der meget, der peger på, at særlig alvorlige eller chokerende forbrydelser har en særlig evne til at "klæbe" til et område. Voldsomme forbrydelser som tilsyneladende rammer tilfældige ofre, fx et brutalt hjemmørveri eller et voldsomt

sexovergreb, er typer af forbrydelser, som kan ende med at blive en del af den lokale hukommelse og få utrygheden til at klæbe til et område mange år efter forbrydelserne fandt sted (og evt. blev opklaret).¹⁴

I en undersøgelse lavet i København i 2011 af hvilke områder, som ansås for utrygge, viste det sig, at københavnernes i vid udstrækning var utrygge ved de samme områder af byen. Analyser viste endvidere, at der var en tydelig sammenhæng mellem de områder af byen, hvor der var meget personfarlig kriminalitet og de områder som folk var utrygge ved.

At der overordnet er et sammenfald mellem, hvor der er meget kriminalitet, og hvilke områder som anses som utrygge, tyder på at folk (i hvert fald i København) samlet set er relativt gode til at aflæse byen, og hvor der potentielt er farligt. Vores mentale utryghedskort kan altså være meget nyttige, hvis de kan skærpe vores opmærksomhed i byområder, som bærer præg af at være farlige, eller hvis de kan guide os udenom de områder, hvor vi er utrygge.

Vores mentale billeder af, hvor der er utrygt, er relativt rigide, hvilket kan være uhensigtsmæssigt f.eks. hvis vi vedbliver med at anse et boligområde som farligt, selvom det ikke længere er belastet af kriminalitet. Således kan socialt dårligt stillede boligområder leve længe i skyggen af tidligere tiders problemer. Det kan fungere som en hindring for en positiv udvikling, fx ved at gøre det svært at tiltrække ressourcestærke beboere til området.¹⁵

MENTALE BILLEDER AF OMRÅDER SOM FARLIGE

- Områdespecifikt
- Ikke-konkret utryghed
- Mentale utryghedskort

UNDERSØGELSE AF DEN STEDBUNDNE UTRYGHED

Hvis man ønsker at undersøge og kortlægge utryghedens geografi, kan det gøres på forskellige måder. Det vil dog altid involvere anvendelse af geografisk data i den ene eller anden form, til at få indfanget de steder og områder, som svarpersonerne er utrygge ved.¹⁶ Tidligere var det meget besværligt af få undersøgt den stedbundne utryghed, idet undersøgelser skulle laves med papirkort, som manuelt skulle efterbehandles, men med fremkomsten af netbaserede spørgeskemaundersøgelser og frit tilgængelige elektroniske kort (som fx Google Maps®) er det blevet meget nemmere at undersøge den stedbundne utryghed. Desuden anvender flere myndigheder allerede forskellige "giv-et-praj"-løsninger (både på internettet og via apps til smartphones), som meget nemt kan anvendes til at undersøge den stedbundne utryghed.¹⁷

MÅLRETTET TRYGHEDSSKABENDE ARBEJDE

Selvom vi er vant til at fokusere på menneskene, der oplever utryghed, er der god grund til også at have blik for, hvor utryghed finder sted. Et fokus på utryghedens geografi giver os større indsigt i årsagerne til utryghed og derved bedre mulighed for at forebygge den. Når vi anlægger et rumligt perspektiv på utryghed er det dog vigtigt at være opmærksom på, at forskellige typer utryghed knytter sig til forskellige steder og forårsages af forskellige forhold. Derfor skal de også forebygges forskelligt.

- Koncentrationer af utrygge beboere i f.eks. socialt udsatte boligområder skal således adresseres via forskellige områdebaserede indsatser f.eks. boligsociale indsatser og forskellige lokalsamfundsinddragende forebyggende indsatser.
- Den konkrete utryghed der finder sted i byens rum skal nok primært håndteres via mere stedsspecifikke indsatser, fx ændringer i den fysiske indretning af byens rum og ikke mindst via målrettede kriminalpræventive indsatser.
- Vores mentale kort af, hvor der er farligt, er ikke altid helt præcise eller opdaterede, hvorfor man med fordel kan benytte forskellige kommunikationsindsatser – hvilket selvfølgelig især er relevant, hvis der klæber utryghed til et ellers sikkert område.

Fordi utryghed kan antage mange former, bør tryghedsskabende indsatser altid tilrettelægges med udgangspunkt i de særegne lokale utryghedsmæssige problemstillinger.¹⁸

Stedbunden utryghed er en størrelse, som vi som forebyggere bør være mere opmærksom på, fordi denne type utryghed ikke bare er et problem for de mennesker, som oplever den, men også for de områder, hvor utrygheden er koncentreret.

SLUTNOTER OG REFERENCER

- 1 Som antydnet er det ikke alle typer utryghed som har en geografisk dimension. Den generelle og ukonkrete følelse af utryghed – såsom den “grundlæggende utryghed” – er således en utryghedsfølelse der i sig selv ikke er knyttet til et bestemt sted. Men selvom denne utryghed ikke er stedbunden kan man dog sagtens anlægge et rumligt perspektiv på den og f.eks. kortlægge hvor de utrygge bor (se mere om de forskellige typer utryghed i Scherg, R. H. (2018a). *Utryghed som fænomen. Er man tryk, hvis man ikke er utryk?* København: Det Kriminalpræventive Råd).
- 2 At anlægge et rumligt perspektiv på utryghed kan handle om at kortlægge, hvor de utrygge bor, men vil som oftest indebære en interesse i, hvordan forskellige områdemæssige forhold påvirker utrygheden – såsom sociale forhold (f.eks. niveauet af sociale og økonomiske problemer); eller byfunktioner (f.eks. tilstedeværelsen af forskellige erhverv og offentlig service) eller fysiske forhold (f.eks. arkitektonisk eller byplansmæssigt). For en diskussion af forskellige områdemæssige forholds betydning for den ukonkrete utryghed se f.eks. Scherg, R. H. (2016). *Utrygheden finder sted. En undersøgelse af utryghed ved kriminalitet med særlig fokus på udforskningen af utryghedens rumlige dimensioner og miljømæssige årsager*. Aalborg Universitetsforlag, København, s. 72-110.
- 3 Se således: Brantingham, P. J., Brantingham, P. L. & Butcher, D. (1986). Perceived and actual crime risks. i R. M. Figlio, S. Hakim & G. F. F. Rengert (Eds.), *Metropolitan crime patterns* (pp. 139–159). Monsey, N.Y.: Criminal Justice Press; Fisher, B. S. & Nasar, J. L. (1995). *Fear spots in relation to microlevel physical cues: Exploring the overlooked*. Journal of Research in Crime and Delinquency, 32(2), 214–239; Listerborn, C. (2002). *Trygg stad: diskurser om kvinnors radsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*. Göteborg: Chalmers tekniska högskola; Nasar, J. L. & Fisher, B. S. (1993). *Hotspots of fear and crime: a multi-method investigation*. Journal of Environmental Psychology, 13(3), 187–206; Nasar, J. L. & Jones, K. M. (1997). *Landscapes of fear and stress*. Environment and Behavior, 29(3), 291–323; Vrij, A. & Winkel, F. W. (1991). *Characteristics of the built environment and fear of crime: A research note on interventions in unsafe locations*. Deviant Behavior, 12(2), 203–215.
- 4 (Scherg 2016, *op.cit.* s. 49-53)
- 5 Se mere om disse konkrete utryghedsoplevelser i Scherg 2018a *Op.cit.* Det kan særskilt bemærkes at konkrete utryghedsoplevelser, der opleves mens man “opholder” sig i den virtuelle verden (på internettet) adskiller sig lidt herfra. Selv om man selvfølgelig altid oplever utrygheden på et konkret fysiske sted – det sted, hvor man tilgår internettet (f.eks. derhjemme) – så finder utrygheden også sted i den virtuelle verden på en specifik platform eller et internet-sted.
- 6 Jf. Scherg, R. H. (2018b). *Skræddersyet tryghed. Et situationelt perspektiv på det tryghedsskabende arbejde*. København: Det Kriminalpræventive Råd.
- 7 Doyle, M., Frogner, L. & Andershed, H. (2015). Tryggare kan ingen vara? *Människors trygghet i närvaro av poliser, ordningsvakter och polisvolontärer*. Polismyndigheten, Rikspolischefens kansli Rapport 2015:1; Scherg 2018b *op.cit.*)
- 8 (Fisher, B. S. & Nasar, J. L. (1992). *Fear of Crime in Relation to Three Exterior Site Features: Prospect, Refuge, and Escape*. Environment and Behavior, 24(1), 35–65; Nasar, J. L., Fisher, B. S. & Grannis, M. (1993). Proximate physical cues to fear of crime. Landscape and Urban Planning, 26(1), 161–178; Grönlund, B. (2008). Sammenhænge mellem arkitektur og kriminalitet. i N. Bjørn (Ed.), *Arkitektur der forandrer: fra ghetto til velfungerende byområde* (pp. 64–79). Gads Forlag)
- 9 (Brantingham, P. L. & Brantingham, P. J. (1995). *Criminality of place: Crime generators and crime attractors*. European Journal on Criminal Policy and Research, 3(3), 5–26; Københavns Kommune. (2009). *Tryghedsindeks for København 2009*. København: Beskæftigelses- og integrationsforvaltningen, Københavns Kommune; Nørgaard, H. & Børresen, S. K. (2007). *Byrum for alle...: Udfordringer, konflikter og indsatser*. Det Kriminalpræventive Råd; Statens Byggeforskningsinstitut, Aalborg Universitet; Scherg 2016, *op.cit.*)
- 10 Se mere om undersøgelsens metodologi, data og resultater i Scherg (*ibid.* s. 277-307).
- 11 (Brantingham & Brantingham 1993, *op.cit.*; Tversky, A. & Kahneman, D. (1974). *Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases*. Science, 185(4157), 1124–1131.)
- 12 (Merry, S. E. (1981). *Urban danger: life in a neighborhood of strangers*. Philadelphia: Temple University Press; Scherg 2018b *Op.cit.*)
- 13 Se mere om undersøgelsens metodologi, data og resultater i Scherg (2016 *op.cit.*, s. 256-276).
- 14 (jf. Warr, M. (2000). *Fear of crime in the United States: Avenues for research and policy*. Criminal Justice, 4, s. 460)

- 15 Derfor er en re-branding indsats (og nogle gange et navneskift) ofte relevant når et boligområde ønsker at gå fra at være et "udsat boligområde" til at blive et helt normalt boligområde.
- 16 Se mere om forskellige måder man kan undersøge den stedbundne utryghed på i Scherg (*ibid.* s. 166-171).
- 17 Se f.eks. <https://givetpraj.kk.dk>.
- 18 For en gennemgang af forskellige typer utryghed og præsentationen af en problemorienteret tilgang til det tryghedsskabende arbejde se hhv. Scherg, 2018a og 2018b *op.cit.*
- 19 Københavns kommune (2015): Københavns tryghedsundersøgelse 2015, s. 7. Se desuden <https://tryghedsundersogelsen.kk.dk>.

Rune H. Scherg er ph.d. og chefkonsulent i Nationalt Forebyggelsescenter i Rigspolitiet. Artiklen tager afsæt i ph.d.-afhandlingen "Utrygheden finder sted. En undersøgelse af utryghed ved kriminalitet med særlig fokus på udforskningen af utryghedens rumlige dimensioner og miljømæssige årsager", der er medfinansieret af Det Kriminalpræventive Råd. Synspunkter der kommer til udtryk i artiklen er alene forfatterens egne og reflekterer ikke nødvendigvis Det Kriminalpræventive Råds eller Rigspolitiets holdninger.

Mange tak til Bo Grönlund og Sanne Loft Nielsen for input og konstruktive kommentarer i forbindelse med udarbejdelsen af artiklen.